

IŠ VISUOMENINĖS MINTIES ISTORIJS

P. MIKUCKAS

KATALIKŲ BAŽNYČIOS SOCIALINĖS DOKTRINOS KRITIKA 1917—1940 METŲ LIETUVIŲ KOMUNISTINĖJE SPAUDOJE

Apskritai marksistinėje literatūroje socialinė katalikų bažnyčios doktrina yra gana plačiai nagrinėta. Čia paanalizuosime, kaip 1917—1940 m. sunkiomis pogrindžio sąlygomis komunistinė lietuvių spauda, kovodama su politiniu klerikalizmu Lietuvoje, kritikavo socialinę katalikų bažnyčios doktriną, aiškino jos antiliaudinį pobūdį ir nemoksliskumą.

Plačiausiai socialinė katalikų bažnyčios doktrina buvo kritikuojama „Komuniste“, „Tiesoje“, „Balse“, „Priekale“, „Raudonajame artujuje“ ir kai kuriuose kituose periodiniuose komunistiniuose to meto lietuvių leidiniuose. Šioje srityje daug ir vaisingai dirbo LKP vadovai V. Mickevičius-Kapsukas ir Z. Aleksa-Angarietis. Atskirais aspektais socialinę katalikybės doktriną savo straipsniuose kritikavo S. Matulaitis, P. Vilūnas, V. Skardžius, R. Šarmaitis, P. Užkalnis, J. Jurginis, J. Norkus, K. Bartkus ir kiti autoriai.

To meto sąlygomis, kai visomis propagandos priemonėmis buvo diegiamas socialinis katalikybės mokymas, nesusilaukęs gilesnės mokslinės analizės nei buržuazinių laisvamanių, nei oportunistinėje socialdemokratų spaudoje, komunistiniai leidiniai buvo vienintelis šaltinis, iš kurio Lietuvos darbo žmonės sėmėsi žinių apie mokslinį socialinių problemų kėlimą ir jų revoliucinį sprendimą.

Socialinė katalikų bažnyčios doktrina pretenduoja aprėpti ir paaiškinti visus visuomeninio gyvenimo reiškinius. Į vieningą sistemą ji ėmė formotis tik XIX a. antrojoje pusėje, kai kapitalizmas įžengė į aukščiausią savo stadiją — imperializmą. Programinis katalikybės sociologijos dokumentas buvo 1891 metais paskelbta popiežiaus Leono XIII enciklika „Rerum novarum“, išreiškusi pagrindines katalikų bažnyčios sociologines ir politines-ekonomines idėjas imperializmo sąlygomis ir davusi ideologinį pagrindą naujam katalikiškojo klerikalizmo etapui.

1917—1940 m. lietuvių komunistinėje spaudoje gana plačiai aptariamos istorinės socialinės katalikų bažnyčios doktrinos pasirodymo sąlygos. Čia akcentuojami du pagrindiniai momentai, privertę katalikų bažnyčią paskelbti savo socialinę programą: proletariato revoliucinio judėjimo baimė ir noras apsaugoti darbininkų klasę nuo mokslinio socializmo teorijos įtakos.

Komunistinė lietuvių spauda nurodė, kad katalikų bažnyčia, apsi-mesdama darbininkų klasės šalininke, pradėjo pripažinti, jog ir kapitalistinėje santvarkoje yra šiokių tokių trūkumų, bet tik tada, kai, didėjant išnaudojimui, proletariatas ėmė kovoti ne vien dėl savo būvio, bet ir prieš visą išnaudojimo tvarką, o kitos priemonės (tiek politinės prievartos, tiek ir ideologinės) nebedarė darbininkų klasei norimo poveikio¹. XIX a. pabaigoje pasaulio proletariatas jau buvo persiėmęs mokslinio socializmo idėjomis, ir katalikų bažnyčia, pasiskelbusi, kad tik ji galinti sutvarkyti socialinius visuomenės reikalus, savo socialine doktrina siekė pakeisti darbininkų masėse vyraujančią komunistinę ideologiją krikščioniškomis idėjomis, įdiegti „krikščioniškus būdus“ darbininkų ir kapitalistų santykiams reguliuoti².

Kalbėdama apie idėjines socialines katalikų bažnyčios doktrinos iš-takas, to meto komunistinė spauda atskiras jos koncepcijas gretino su abstrakčiais krikščionybės reikalavimais, išdėstytais jos „šventose“ kny-gose, ir pasitenkindavo nurodymu, kad teorinių tos doktrinos šaknų rei-kia ieškoti „bažnyčios tėvo“ Tomo Akviniečio mokyme, kuris XIX a. pabaigoje, kiek apvalytas nuo scholastikos, tapo oficialia katalikų baž-nyčios filosofija. Šiuo aspektu to meto komunistinė spauda neotomizmo giliau neanalizavo.

Antimokslinė socialinės katalikybės doktrinos prigimtis, kaip nurodo tarybinis katalikybės tyrinėtojas J. Minkevičius, visų pirma pasireiškia tuo, kad jos pagrindinį turinį sudaro religinė etika, vertinama labiau už sociologiją³. Tuo tarpu etika, kaip mokslas apie žmonių elgesio nor-mas ir taisykles, negali būti nei labiau vertinama už sociologiją (jos dalį ji pati sudaro), nei priešpastatyta mokslams apie kitas visuomeninio gyvenimo sritis, kurios ją apsprendžia. Tačiau katalikybės sociologai

¹ Zr. V. Kapsukas. Viena ranka vienus glosto, kita — kitus. — „Komunistas“, 1920, Nr. 5, 6. Šis V. Kapsuko straipsnis, pavadintas „Veidmainių darbai“, tais pačiais metais buvo išleistas atskiru leidiniu Smolenske ir perspausdintas LKP CK išleistame „Darbininkų žodyje“ (Nr. 3; be pabaigos); 1961 m. jis išspausdintas V. Kapsuko antireliginių straipsnių rinkinyje „Veidmainių darbai“.

² Zr. V. Skardžius. Popiežių kova prieš darbininkus. — „Raudonasis artojas“, 1931 m. rugpjūčio 1 d., Nr. 37.

³ Zr. J. Minkevičius. Siuolaikinė katalikybė ir jos filosofija. — „Filosofija“, t. 5. V. 1965, p. 60.

atmeta istorinį determinizmą, neigia objektyvius istorijos vystymosi dėsningumus ir propaguoja providencializmą bei fatalizmą.

Suprantama, nuo XIX a. pabaigos socialinė katalikybės doktrina keitėsi, pasipildė naujais programiniais dokumentais, iš kurių reikšmingiausias mūsų nagrinėjamu laikotarpiu popiežiaus Pijaus XI enciklika „Quadragesimo anno“ (1931 m.). Katalikybės socialinės doktrinos turinys buvo modifikuojamas, atsižvelgiant į konkrečias visuomenės raidos sąlygas, klasių kovos pobūdį, į tos šalies, kurioje ji propaguojama, gyventojų nuotaikas ir papročius, tačiau jai būdingas privatinės nuosavybės gynimas ir socialinės nelygybės įteisinimas, mėginimai krikščioniškuoju reformizmu „patobulinti“ kapitalizmą išliko iki šiol.

Katalikų socialinės doktrinos kritika to meto lietuvių komunistinėje spaudoje rėmėsi marksistiniu požiūriu į *religiją, kaip reakcinę ideologiją*. Kritikuodama socialinę katalikybės doktriną, komunistinė spauda atsižvelgdavo į sudėtingas to meto Lietuvos darbo žmonių revoliucinės kovos sąlygas. Vieni arba kiti socialinės katalikybės doktrinos teiginiai ir momentai akcentuojami, atsižvelgiant į jų kritikos aktualumą konkrečiam revoliucinės kovos etapui. Politiniai socialiniai darbininkų klasės kovos tikslai nulėmė tai, kad socialinė katalikų bažnyčios doktrina čia kritikuojama daugiausia politiniu atžvilgiu.

Jau XX a. pradžioje Lietuvos katalikų dvasininkai plačiai propagavo popiežiaus Leono XIII teorijas, kuriose įrodinėjama, kad privatinė nuosavybė ir išnaudojimu pagrįsta santvarka kilusios iš dievo ir yra amžinos. Bijodama revoliucinio judėjimo, katalikų bažnyčia Lietuvoje gynė caro patvaldystę ir skelbė, kad bet kuri kova prieš ją yra neteisėta⁴.

Caro Nikolajaus II nuvertimas nuo sosto ir bręstanti revoliucinė situacija kėlė didelį Lietuvos katalikų dvasininkijos nerimą. Todėl ji su skubu priminti: „Valdžia yra nuo Dievo, dėl to: a) pavaldiniams reikia jos klausyti; b) valdantiems reikia ją vartoti sulig Dievo įstatų“⁵. Siekdamą apsaugoti kapitalistinę santvarką nuo bręstančios proletariato revoliucijos ir neprarasti ryšių su tikinčiųjų masėmis, katalikų dvasininkija mėgino nustatyti ribą tarp santvarkos ir valdžios: „Katalikams pavaldiniams valia pasipriešinti *blogai valdžiai* ir reikalaut prašalinti *valdovą* nuo valdžios, jei yra prirodyta, kad jisai naudojasi valdžia visuomenės pražūčiai“⁶ (kursyvas mano.— P. M.). Bet ji siūlė pašalinti tik

⁴ Žr. V. Kapsukas. Kunigai ir caro valdžia.— Veidmainių darbai, V., 1961, p. 18–48; (Z. Angarietis). Popiežius ir caro valdžia.— „Balsas“, 1930, Nr. 9 (57), p. 451; S. Matulaitis. Revoliucija ir tikyba. „Raudonasis artojas“, 1929 m. gegužės 1 d., Nr. 7 ir kt.

⁵ Žr. „Tiesa“, 1917 m. birželio 14 (1) d., Nr. 8.

⁶ Ten pat.

blogą valdžią ir valdovą, o ne apskritai išnaudojimu pagrįstą santvarką⁷.

Viename iš pirmųjų numerių „Tiesa“, polemizuodama šiuo klausimu su JAV klerikalų organu „Draugas“, mėgino caro Nikolajaus II nuvertimo nuo sosto faktu parodyti, kad įvairių santvarkų bei valdžių „dieviškumą“, o kartu ir „amžinumą“ paneigia visa visuomenės raida ir kad klerikalai, negalėdami nesiskaityti su konkrečiais istoriniais duomenimis, yra priversti daryti įvairias išlygas ir valstybės doktrinoje⁸.

Suprantama, trumpose publicistinėse pastabose katalikybės prapaugojama valdžios „dieviškumo“ ir „amžinumo“ koncepcija negalėjo būti visapusiškai sukritikuota. Todėl netrukus „Tiesoje“ išspausdinamas Z. Angariečio straipsnis, kuriame apibūdinamos atskiros lietuvių klerikalų partijos ir parodoma klasinė jų koncepcijų esmė: klerikalai, skelbdami, kad kiekviena valdžia priklauso nuo dievo, stengiasi ideologiškai nuginkluoti mases, sutaikyti jas su esama išnaudojimo tvarka⁹.

Katalikybės sociologijoje paplitusi prigimtinės teisės ir prigimtinės tvarkos idėja buržuazinės valstybės autoritetui ginti nebeteko savo „universalumo“ po Spalio socialistinės revoliucijos. Pagal socialinę bažnyčios doktriną, valdžia, kuri neigia dievą, kuri pasikėsina į privatinę gamybos priemonių nuosavybę, nebeatitinka prigimtinės teisės ir todėl ji nebegali būti katalikų dvasininkijos remiama. Aiškindama tokio klerikalų požiūrio į Tarybų valdžią priežastis, to meto lietuvių komunistine spauda rašė, kad ši valdžia, pasikėsindama į privatinę nuosavybę, palietė dvasininkijos ir turtuolių reikalus¹⁰.

Klasinė katalikų bažnyčios socialinės doktrinos esmė ypač išryškėja jos siekimuose įteisinti ir įamžinti privatinę nuosavybę. Privatinės nuosavybės apologija siekiama skiepyti tikintiesiems pagarbą privatinei nuosavybei. Privatinės nuosavybės institutas taip pat egzistuojąs pagal „natūraliąją ir dieviškąją teisę“ ir esąs amžinas.

Aštrios klasių kovos sąlygomis Lietuvos katalikų sociologai (K. Paltarokas, J. Matulevičius, S. Sultė, F. Kėmėšis, P. Dielininkaitis ir kiti), populiarindami pagrindinius „socialinės katalikybės“ teiginius apie privatinę nuosavybę ir ją gindami, pabrėždavo, kad privatinės nuosavybės teisės neigimas — tai kėsinimasis į visuomenės gerovę, nes „pirmas pamatas, ant kurio reikia remti liaudies gerovę,— tai privatinės nuosavy-

⁷ Toks klausimo kėlimas katalikybės sociologijoje nebuvo naujas. Jis atspindėjo katalikybėje nusistovėjusią pažiūrą į kovos leistinumą prieš tironus, „besinaudojančius valdžia visuomenės pražūčiai“.

⁸ „Tiesa“, 1917 m. birželio 14(1) d., Nr. 8.

⁹ Žr. M. Bevardis (Z. Angarietis). Bažnyčia ir darbininkų reikalai.—„Komunistas“, 1918, Nr. 13, p. 105.

¹⁰ J. Kalvelis (J. Norkus). Su kuo eina lietuviai darbininkai.—„Tiesa“, 1917 m. birželio 27(14) d., Nr. 10.

bės neliečiamybė" ¹¹, kad „ta pati būtų neteisybė atimti teisingai įgytą turtą nuo fabrikanto ar kapitalisto, kaip ir išveržti uždarbį iš darbininko“ ¹².

Tik gindami žemės nuosavybę, Lietuvos klerikalai darė kai kurias išlygas. Kaip 1921 m. pripažino vienas krikščionių demokratų partijos lyderių M. Krupavičius, „bolševizmą galima buvo padaryti nepavojingu, tik aprūpinus tą proletariatą (t. y. kumečius, bežemius valstiečius.— P. M.) žeme <...>“ ¹³. Be to, apsirūpinti žeme (ypač svetimtaučių dvarininkų sąskaita) rūpėjo ir lietuviškajai buržuazijai, kurios klasinius interesus gynė klerikalai. Todėl ir teko daryti privatinės nuosavybės „neliečiamybės“ išlygas, kurias buvo mėginama pagrįsti katalikybės sociologijos doktrina apie dvi privatinės nuosavybės funkcijas: individualinę (patenkinti kapitalo interesą) ir socialinę (tarnauti visuomenės gerovei). Propaguodami šią doktriną, Lietuvos katalikų sociologai apskritai neatmetė kapitalistinės privatinės nuosavybės formos, o tik stengėsi pavaizduoti, jog bažnyčia savo socialiniu mokymu siekia nustatyti teisingą santykį tarp individualinės ir socialinės privatinės nuosavybės funkcijų, kad kapitalo interesas neužgožtų visuomenės interesų, nes, kaip rašė F. Kėmėšis, „paneigus individualinius savumus, pakliūvama į kolektyvizmą, o, panaikinus socialinius nuosavybės savumus, nukrypstama į individualizmą“ ¹⁴.

Sie scholastiniai katalikybės sociologų išvedžiojimai apie privatinę nuosavybę ir jos visuomenines funkcijas pretenduoja į „vidurinį kelią“ tarp „individualizmo“ (kapitalizmo) ir „kolektyvizmo“ (socializmo) ir mėgina paslėpti tikrąjį katalikybės požiūrį į kapitalistinį išnaudojimą, kylantį iš kapitalistinės privatinės nuosavybės formos.

Remdamasi istoriškumo principu, komunistinė to meto lietuvių spauda aiškino, kad privatinė gamybos priemonių nuosavybė atsirado, išsivysčius gamybinėms jėgoms, kad ji sudaro ekonominį darbo žmonių išnaudojimo pagrindą.

Jau minėtame straipsnyje „Vaidmainių darbai“ V. Kapsukas rašė, kad manipuliavimas „prigimtinės“, „dievo duotos“ privatinės nuosavybės sąvokomis — tai mėginimas misticizmo miglose paslėpti kapitalizmo esmę, sutaikyti darbininkus su kapitalistais, atitraukti juos nuo klasių kovos ir revoliucijos ¹⁵. Ta pati mintis ne kartą buvo reiškiamą

¹¹ K. Paltarokas. Socialis klausimas. K., 1921, p. 139.

¹² J. Matulevičius. Bažnyčia ir nuosavybė.—„Draugija“, 1909, Nr. 31—32, p. 359—360 (Cit. pagal V. Kapsukas. Vaidmainių darbai, p. 120).

¹³ M. Krupavičius. Mūsų keliai, K., 1921, p. 26.

¹⁴ F. Kėmėšis. Socialinės bei politinės ekonomijos įvadas, K., 1938, p. 125.

¹⁵ Žr. V. Kapsukas. Vaidmainių darbai, p. 121—127.

Z. Angariečio, S. Matulaičio, P. Vilūno ir kitų komunistinės to meto lietuvių spaudos autorių straipsniuose.

Katalikybės ideologai, pateisindami kapitalistinę privatinę nuosavybę ir laikydami ją socialiniu ir moraliniu visuomenės pagrindu, gynė ir tuos antagonistinius gamybinius santykius, kurie reiškesi šia privatinės nuosavybės forma, mėgino įtvirtinti klasinį visuomenės susiskaldymą ir socialinę nelygybę. Popiežius Leonas XIII savo enciklikoje „*Rerum novarum*“, o po jo ir katalikybės sociologijos populiarintojas Lietuvoje K. Paltarokas rašė: „Iš prigimties yra tarp žmonių daug įvairių skirtumų <...>; iš čia paeina luomų ir turtų įvairumas“¹⁶.

Katalikiškajam klasinės visuomenės struktūros ir klasinės nelygybės aiškinimui, kuriuo stengiamasi užtušuoti prieštaravimus, glūdinčius pačiuose ekonominiuose kapitalizmo santykiuose, komunistinė spauda priešpastatė mokslinę visuomenės ir jos objektyvių dėsnių sampratą. „Komuniste“, „Komunare“, „Darbininkų jaunime“, „Balse“, „Raudonajame artujuje“ ir kituose to meto komunistinės spaudos organuose spausdinami ciklai straipsnių, mokliškai pagrindžiančių privatinės nuosavybės, klasių ir klasinės nelygybės atsiradimo priežastis.

Įteisindama kapitalistinės santvarkos „status quo“, katalikybės sociologija naudojosi buržuazine organine teorija, kuri į visuomenę žiūri kaip į biologinį organizmą. Šia vulgaria teorija ji stengėsi paslėpti klasinį antagonistinį kapitalistinės visuomenės pobūdį, propaguoti darbo ir kapitalo „harmoniją“. „Kaip kūne sutinka tarp savęs įvairūs sąnariai <...>,—propaguodamas socialinę katalikybės doktriną, rašė vyskupas K. Paltarokas,— taip *liepia prigimtis abiem luomams būti santaukoje*“¹⁷, nes negalys „gyvuoti kapitalas be darbo, o darbas be kapitalo“¹⁸. Ypač ryškiai darbo ir kapitalo „harmonijos“ idėja buvo pabrėžiama popiežiaus Pijaus XI enciklikoje „*Quadragesimo anno*“, kuri buvo išleista sunkiais pasaulinės ekonominės krizės metais, kada ypač reiškesi klasinis darbininkų sąmonėjimas.

Kritikuodama katalikybės sociologų propaguojamas darbo ir kapitalo „harmonijos“, darbdavio ir darbininko „meilės sąjungos“ koncepcijas, 1917—1940 m. lietuvių komunistinė spauda aiškino klasinį kapitalistinės visuomenės turinį, rodė proletariato ir buržuazijos interesų nesutaikomumą. Jau pirmuosiuose „Komunisto“ numeriuose buvo rašoma: „Kada eina aštriausia kova tarp darbdavio ir darbininkų už kąsnį duonos, kalbėt apie kokią nors „meilės sąjungą“ tarp vieno ir antro gali tik tas,

¹⁶ Žr. K. Paltarokas. Socialis klausimas, p. 128.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Ten pat

kuriam rūpi ne darbininkų kova ir jų reikalai, bet temdymas jų sąmonės ir atitraukimas nuo klasinės kovos su savo išnaudotojais..."¹⁹

Katalikybės sociologai, siekdami sutaikyti antagonistines visuomenės klases, atskiroms klasėms ir visuomenės sluoksniams kėlė skirtingus lozungus. Į tai atkreipė dėmesį ir komunistinė lietuvių spauda. Remdamasi V. Lenino žodžiais, ji aiškino, kad tuos, kurie visą gyvenimą dirba ir skursta, religija moko kantrybės, žadėdama atpildą pomirtiniame gyvenime, o tuos, kurie gyvena svetimu darbu, moko labdarybės, „siūlydama jiems labai pigų pateisinimą visam jų išnaudotojiškam egzistavimui <...>“²⁰.

Pagal socialinę katalikų bažnyčios mokymą, sunkus darbas, kančios ir vargai — tai biblinių pirmųjų tėvų nuodėmės pasekmės, už kurias „kęsti ir vargti žmogus turės visada“²¹. Šiuo aiškinimu katalikybės sociologai stengėsi pavaizduoti, jog socialiniai antagonizmai neturi šaknų kapitalizmo sistemoje, o atsiranda dėl subjektyvių, daugiausia moralinių, priežasčių.

Komunistinėje lietuvių spaudoje buvo atskleidžiama „klasių taikos“ ir „socialinio bendradarbiavimo“ lozungų buržuazinė esmė, parodoma, kad taika tarp išnaudotojų ir išnaudojamųjų neįmanoma. Siems lozungams komunistinė spauda priešpastatė darbo žmonių vienybės, proletarinio solidarumo ir revoliucinės kovos idėjas²². Tiesa, kritikuodama kai kuriuos „klasių taikos“ ir „socialinio bendradarbiavimo“ momentus, to meto komunistinė lietuvių spauda atskirais atvejais juos atmetė tik etiniu pagrindu.

Aštri klasių kova, paneigdama visas „klasių taikos“ ir „socialinio bendradarbiavimo“ koncepcijas, vyko tiek buržuazinėje Lietuvoje, tiek ir visame pasaulyje. Lietuvos katalikų bažnyčios vadovai, klerikaliniai sociologai buvo priversti pripažinti klasinę proletariato kovą, kaip „neišvengiamą blogybę“, tačiau ją mėgino apriboti streikais.

Kritikuodama negatyvią katalikų bažnyčios pažiūrą į streikus, išdėstyta K. Paltaroko knygoje „Socialis klausimas“, komunistinė spauda nurodė, kad streikas darbininkams yra kovos priemonė²³.

Katalikybės sociologai, negalėdami nutylėti kapitalistinės santvarkos negerovių, pasirinko sukrikščionintojo reformizmo kelią. Jie ėmė

¹⁹ J. Kalvelis (J. Norkus). Bažnyčia ir darbininkų reikalai.—„Komunistas“, 1918, Nr. 13, p. 106.

²⁰ V. I. Leninas. Raštai, t. 10, p. 64.

²¹ Leono XIII enciklika „Rerum novarum“, Klaipėda, 1921, p. 22.

²² Žr. P. Vilūnas. Sustiprinkim kovą prieš religiją. Religinė dora — buržuazijos veidmainybė.—„Raudonasis artojas“, 1933 m. gruodžio 9 d., Nr. 67.

²³ Žr. A. Nenza (J. Jurginis). Darbininkų streikai ir religija.—„Balsas“, 1931, Nr. 2, p. 69—70.

skelbti, kad kapitalizmo ydas galima pašalinti, „išsklaidant nuosavybę“ tarp darbininkų, paverčiant darbininkus smulkiais savininkais. „Darbininkų klausimas atsirado labiausia dėl minių suvargimo, neturto, skurdo,— rašė K. Paltarokas,— todėl galima jis išrišti per darbininkų atproletarizavimą. Tam pasiekti reikalinga, kad plačios minios įgytų šią tokį turtą...“²⁴ Reakcingą utopinę idėją, kad, skirstant turtus pagal „amžinus socialinio teisingumo dėsnius“, imperializmo sąlygomis vykstantį turtų koncentracijos procesą galima nukreipti priešinga linkme ir pradėti „turtų difuzijos“ procesą, skelbė ir katalikybės sociologas prof. F. Kėmėšis²⁵.

Proletarų „atproletarizavimo“ idėją marksizmo klasikai kritikavo, dar prieš ją paskelbiant bažnytininkams. Jos nerealumą ir antirevoliucinių pobūdį aiškino ir komunistinė lietuvių spauda. Buvo parodyta, kad imperializmo epochoje smulkieji gamintojai nuolat proletarėja, o darbininkai ir galvoti negali apie praturtėjimą, kai toks milžiniškas nedarbas ir kiekvienam gresia pavojus netekti ir taip jau menkai apmokamo darbo²⁶.

Ignoruodami objektyvius kapitalistinės visuomenės raidos dėsningumus, katalikų sociologai mėgino ir mėgina visuomenės pertvarkymo problemą paversti grynai etine problema. Todėl jie siūlo „sušvelninti“ kapitalizmą, vadovaujantis krikščioniška „artimo meile“ ir „labdarybe“.

Komunistinė spauda parodė, kad šiomis socialinėmis katalikybės idėjomis mėginama nukreipti liaudies masių dėmesį nuo pagrindinių visuomenės gyvenimo problemų sprendimo. Jei pagrindiniai socialiniai klausimai, kaip skelbė katalikybės sociologai, būtų tik moralinio pobūdžio, tada nebūtų prasmės darbo žmonėms kovoti prieš kapitalizmą. Jei visus darbo žmonių sunkumus sukelia atskiri kapitalistai, vadinasi, „darbo žmonės neprivalo stengtis sugriauti netikusią, jau savo amžių atgyvenusią kapitalistinę tvarką, tiktai sakyti pamokslus pavieniams kapitalistams“²⁷. Revoliucingai nusiteikusiems Lietuvos darbo žmonėms nereikalingi katalikų bažnyčios siūlomi „labdarybės“ trupiniai. „Badaujantieji proletarai neprašo elgetos išmaldos,— rašė „Balsas“,— jie pasiims visas buržuazijos rankose sukrautas gėrybes, nes tai jų kruvinu prakaitu sukrautas turtas...“²⁸

Komunistinė lietuvių spauda aiškino, kad krikščioniškąja „artimo

²⁴ K. Paltarokas. Socialis klausimas, p. 219—220.

²⁵ F. Kėmėšis. Socialinės bei politinės ekonomijos įvadas, p. 393.

²⁶ V. K. Varnėnas (P. Užkalnis). Popiežiaus mokslas apie darbininkų išnaudojimą.— „Balsas“, 1931, Nr. 1, p. 37.

²⁷ S. Matulaitis. Naujas veidmainystės dokumentas.—„Raudonasis artojas“, 1932 m. birželio 25 d., Nr. 32.

²⁸ An. (R. Šarmaitis). Popiežius — buržuazijos tarnas.—„Balsas“, 1932, Nr. 14, p. 271.

meile", „labdarybe“, kapitalistų jautrumu „savo mažiau laimingiems broliams“ pagrįstas visuomenės pertvarkymo kelias yra tokia pati iliuzija, kaip ir norai visus visuomenės narius padaryti privatinės nuosavybės turėtojais²⁹.

Komunistinė spauda, atskleisdama bažnyčios socialinės katalikų doktrinos politinius tikslus, neapsiribojo jų kritika. Daugelyje straipsnių ji supažindino visuomenę su mokslinio komunizmo teorija ir propagavo vienintelį galimą revoliucinį visuomenės pertvarkymo kelią.

Dirbdama daugiausia sunkiomis pagrindžio sąlygomis, stokodama savo autorių tarpe marksizmo teoretikų, komunistinė spauda neišvengė trūkumų: katalikų bažnyčios socialinės doktrinos kritikai būdingas fragmentiškumas, tam tikra jos teiginių dalis buvo deklaratyvi; kai kada buvo daugiau pajuokiamos bažnytininkų pastangos, o ne analizuojama jų socialinio mokymo esmė.

Nepaisant to, jos indėlis į marksistinę katalikų sociologijos kritiką Lietuvoje buvo reikšmingas. Iškreiptai, mistifikuotai socialinių problemų sampratai, kurią pateikė socialinė katalikybės doktrina, komunistinė spauda priešpastatė klasinę proletarinę kapitalistinės visuomenės koncepciją, atskleidė klerikalų propaguojamų pažiūrų ideologinį turinį.

²⁹ Žr. *K-as* (*K. Bartkus*). „Kairūs“ Romos popiežiaus manevrai.—„Žaibas“, 1931, Nr. 2, p. 14—16.